

תיאור דמותו של אהרון קליינפלד - מתבגר: ניתוח דמות ספרותית דרך פריזמת תיאוריות פסיכולוגיות על גיל ההתבגרות

במרכז הרומן ספר הדקדוק הפנימי מאת דוד גרוסמן (1991), מתואר הילד אהרון קליינפלד מגיל אחת-עשרה וחצי ועד ארבע-עשרה וחצי, בערך. זוהי התקופה של טרום ההתבגרות ולאחריה - ההתבגרות המוקדמת והאמצעית - תקופה משמעותית בחיי נער מתבגר. גרוסמן בונה דמות מיוחדת במינה, אך עם זאת יש בה מאפיינים של מתבגרים טיפוסיים על-פי תיאוריות פסיכולוגיות מאסכולות שונות. מאמר זה מטרתו להציע ניתוח דמותו של אהרון, דמות ספרותית בדויה, מתוך פריזמה של תיאוריות פסיכולוגיות המתייחסות לגיל ההתבגרות ולמאפייניו של המתבגר. האמת הפנימית של הגיבור הספרותי נבדקת כאן בכלים חוץ-ספרותיים, תוך שהפסיכולוגיה מאירה את היצירה הספרותית ואת גיבורה מפן נוסף. זהו פן רלוונטי לפרחי הוראה במכללה, המכשירים עצמם לעבודה עם מתבגרים, משום שהוא מזמן מפגש נוסף עם תיאוריות הנלמדות בקורסים אחרים.

בפתיחת הרומן אהרון הוא בן אחת-עשרה וחצי, "ועד לבר מצווה יש לו עוד שנה וחצי" (שם, 9). הוא בן למשפחת קליינפלד; יש לו אחות, יוכי, המבוגרת ממנו בשלוש שנים וחצי, תיכוניסטית; הורים, הינדה ומשה, וסבתא מצד אביו, סבתא לילי, כבת שישים, המתגוררת בדירת המשפחה. האב עבד כאופה במאפייה, אך לאחר תאונת עבודה עבר שלא מרצונו, בשל לחצה של אשתו, לתפקיד פקידותי. האם עקרת-בית. המשפחה מתגוררת בשכונת בית הכרם בירושלים, בשיכון עממי. התקופה היא שנות השישים; בסיום הרומן מתוארת התכונה שלפני

* הגב' רבקה ברגר היא מורה לספרות ומלמדת במסגרת טיפ"ה בים (טיפוח פרחי הוראה בירושלים) במכללה לחינוך ע"ש דוד ילין.

מלחמת ששת הימים. על רקע נתונים אלו מתואר אהרון, כשהוא עסוק ומתלבט בשאלות ההולמות את בני גילו. אהרון לומד בסוף כיתה ו', ואפיוני התנהגותו, קשריו ומחשבותיו, מצטיירים בבירור:

בתקופת חיים זו אין קונפליקטים שעל פני השטח בין אהרון להוריו. הוא ילד עטוף בדאגת אמו ואביו. אמו מאכילה אותו, סורגת לו, מתעניינת במעשיו בלא הרף, מנקה את אוזניו... זוהי התגלמות ה"אידישע מאמע". הוא חש מוגן עקב דאגתה (שם, 27). נעימה לו חמימות גופה, אך הוא גם נרתע מחיבוקיה של אמו: "אמא, את חונקת!..." והוא נצמד אליה שוב, חש את תווי גופה... את החזה המתנשם שלה ואת הבל זיעתה בקן בית-השחי שלה. פתאום עקר ממנה בבילבול, נשמר מלגעת בה אף בקצות אצבעותיו..." (שם, 27). הקונפליקט ביחסו אל האם הוא ביטוי לשלב המעבר מטרום-ההתבגרות להתבגרות, ולרצון לחיפוש זהות, על-פי התיאוריה של אריקסון (אריקסון, 1960).

האב הוא גבר גדול וחזק, יודע לתקן דברים, צחוקו סוער וסוחף - תכונות שאהרון מעריץ בו. הוא נהנה מן הקשר עם אביו, מן הטיפוס על עץ התאנה, מן העזרה בתיקונים הביתיים, וגם מן ההתבוננות בגופו הגדול של אביו, תוך התמקדות מיוחדת בצלקת גדולה שיש לאביו בשיפולי בטנו. אהרון מעריץ את אביו, גיבור "המלחמה ההיא". צחוקו הסוחף הוא מושא חיקוי. מנקודת מבטו של אהרון, האב מרגיע מול לשונה השוצפת של אמו. מגע ידו נפלא: "אבא החליק על ראשו. אהרון נכמר למגע היד הזה. למעלה החלה מפכה שוב המנגינה, זהירה ומגששת ומתריסה, כנביטה ראשונה לאחר שריפה. אבא לא זע. רק ידו המשיכה ללטף. עדיין היה די אור בעולם לראות את נימי העלים... השמיים ניגלו לו" (שם, 24).

בתקופה זו של חייו אהרון מתייחס אל אמו גם כאל אשה ואל אביו גם כאל גבר. הוא עסוק בשאלות של גבריות ונשיות, וכמוהו גם חבריו בני גילו.

לבני משפחה יש סדר חיים קבוע, רוטינות טקסיות החוזרות ונשנות, עד כדי נוקשות. רבות מהן קשורות באוכל, בסדר ובניקיון. אהרון מרגיש מוגן במסגרת הסדרים המוכרים לו: ריחות הטיגון וניחוח הסלט של

ארוחת הערב; קולות הצלחות במטבח; קולה של אמא, הקוראת לו לבוא לאכול; אביו, ה"מזמזם בעת שהוא מקציף את פניו במישחת-הגילוח" (שם, 28); אחותו השבה משיעור בלט; סבתא לילי הרוכנת בלי דעת על מעקה המרפסת, חצי גופה באוויר, וצעקות אמו. לתוך שיגרה זו, המקנה לאהרון תחושה של יציבות ושליטה בחייו, מתחילים לפעפע קולות אחרים: אהרון, החי את חיי הרגע, מתהדר לראשונה גם על חיי המשפחה, כצופה מן הצד, חושב על שבירותם: "אף פעם לא חש עד כמה החיים הפשוטים והרגילים שלהם שבירים ותלויים בכל-כך הרבה מאמץ משותף של כולם, ובנאמנות מוחלטת, והוא התמלא רחמים עליהם..." (שם, 31). זוהי תחילתו של תהליך ההינתקות מן המשפחה, תהליך שעוסקות בו רוב התיאוריות הפסיכולוגיות המתייחסות לגיל ההתבגרות.

אהרון תלמיד טוב מאוד, נחשב לפרופסור יודע כל. חשוב בעיניו להיות תלמיד טוב ולהשביע את רצון הוריו ומוריו. לפי אריקסון (1960), הוא מתאים לשלב של חריצות לעומת נחיתות. בד בבד מתחזקת החשיבות של ה-peer group: ההצלחה בלימודים קשורה גם להצלחתו החברתית בקרב בני גילו. אהרון הוא חלק מחבורת בנים, המתגוררת באותו שיכון עממי: צחי, גדעון והוא עצמו. יש להם הווי, משחקים ועולם הרפתקאות משל עצמם, רובו פרי דמיונו של אהרון. החבורה משחקת ב"מרגלים", פולשת לדירתה ה"מעוצבת" של השכנה לשיכון, עדנה בלום, באמצעות מפתח גנבים, מתרגלת פעלולי קוסמות של הקוסם הודיני. אהרון, בדמיונו המפותח, בידיעותיו הרבות ובכשרון השכנוע שלו, הוא בעל עמדת "מנהיגות רעיונית" בחבורה וזוכה לכבוד.

השכנה עדנה בלום אינה אחת מני רבות; לה ולדירתה חשיבות רבה בעולמו של אהרון. היא מזכירתו של עורך-דין, רווקה בשנות השלושים לחייה. עדנה חובבת אמנות, במיוחד מודרנית, מטיילת בחו"ל אחת לשנה. דירתה האסתטית, העשירה בספרים ובתמונות, היא הניגוד הגמור לזו של אהרון ומשפחתו, ורק בה אהרון יכול להשתחרר מן העצירות הכרונית שלו. הוא עצמו מודע לכך שבה אין "סכנה" ש"דברים" (התחבושות ההיגייניות של האחות יוכי) יצופו ממעמקי האסלה. אותם "דברים" קשורים בתודעתו למיניות מזהמת ודוחה, ואילו השירותים הנקיים אצל עדנה נתפסים כלא קשורים באותו "זיהום".

מבחינת התפתחותו הקוגניטיבית, אהרון עוסק בדברים של "כאן ועכשיו", אך חושב גם על המשמעות: על חבריו, על משפחתו, על עץ התאנה. חשיבתו הגיונית, הוא מבין יחסים בין אנשים, לומד ומכיר הגדרות של תחומים בבית-הספר. הוא רוצה לשתף את חבריו במחשבותיו, ברעיונותיו למשחקים, ומסוגל לתאר לעצמו את מחשבותיהם. הוא מסוגל גם לתאר לעצמו מה היו הוריו אומרים במצב מסוים ולשער את מחשבותיהם (שם, 13).

באופן כללי ניתן לומר כי אהרון, בתקופת חייו כפי שהיא מתוארת בתחילת הרומן, נמצא בהרמוניה עם עצמו, עם גופו, עם משפחתו וחבריו, אך מתחילים להסתמן בקיעים בקרקע היציבה והבטוחה של הילדות. ההתרחשות המאותתת זאת היא כאשר אהרון מוצא חפסת קלפים עם תמונות נשים ערומות, בארון חדר השינה של הוריו. אהרון יודע/לא יודע מהם קלפים אלה ומדוע נמצאו דווקא שם. העירום הבוטה יוצר תחושה של התפרצות מין גם אל חייו מתוך חדר השינה, אשר מקושר באופן מודע/לא מודע לסוד הנסתר ("בארון") - מיניות הוריו. הגילוי מחולל באהרון ריגוש עצום: "אהרון הרגיש שכוח חייו אוזל והולך, ושאינו לו כנראה מאורע עצום, כמו שקורה בספרים מתורגמים משפות זרות, שבהם ילדים מושלכים לפתע מבית הוריהם בלי כל מגן וחייהם נעשים הפקר, טרף לגורל עצמו" (שם, 31). הרגשתו היא כי הוא נזרק מגן העדן של הילדות, וכי הילד שבו הולך ומפנה מקום לאיזו ישות חדשה לא מוכרת, שהוא שואף לגלותה: "הוא יזכור את הילד שהוא עכשיו, יחרות אותו עמוק בזכרון, כי אולי יש דברים שמשתכחים בהתבגרות הזאת, קשה להגדיר בדיוק מה..." (שם, 41).

הווי אומר, לאחר תקופה המאופיינת בתחושת שליטה ויציבות של אהרון במעגלי חייו חלה התערעורת מסוימת, ונחווית בלב אהרון תחושה של שינוי, במעגל הקרוב - המשפחה - שינוי המקרין באורח מידי על המעגל הפנימי - האופן שבו הוא רואה את עצמו.

תיאור זה של אהרון בחמשת פרקיו הראשונים של הרומן תואם את תיאור תקופת טרום-ההתבגרות, כפי שהוא מובא בתיאוריות פסיכולוגיות המתאייחסות להיבטים מגוונים: פרויד והתיאוריה הפסיכואנליטית מתארים את סוף תקופת החביון ותחילת ההתבגרות

הפיסית כסיומה של תקופה שקטה, שבה מתקיימת "שביתת נשק" בין כוחות הנפש, האימפולסים חבויים והמיניות בשליטה; תקופה של היאחזות במציאות והתפנות האנרגיה הנפשית לדרישות לימודיות וחברתיות של בני הגיל; חיזוק ההזדהות עם ההורים כתוצר לוואי של פתרון התסביך האדיפלי, והתפתחות הסופר-אגו (מוס, 1988). מבחינה חברתית, הילד פונה מן הבית, מן ההורים - לסביבה הפחות טעונה של החוץ, כולל בני גילו. זהו זמן של צמיחת קשרים חברתיים חזקים בין בני אותו המין.

בסוף תקופת החביון, תקופת טרום-ההתבגרות, עדיין לא מופיעים סימני הבשלה מינית, אך מתחילה התעוררות במתחים המיניים, המפרה את שיווי-המשקל בין האיד לבין האני (שם, 51). בתקופה זו "עומדים כל ההתעניינות, המשחקים והפעילויות בסימן השלב ההומוסקסואלי, שבו צומחים קשרים חברתיים חזקים בין בני אותו מין, לעתים תוך התעלמות מן המין השני" (שם). פרויד טוען כי נוצרים קונפליקטים, סערה נפשית וערעור האיוון הפסיכולוגי. הוא מעיר כי "קונפליקטים אלה יכולים להתחולל בזירה הפנימית, כמאבק פסיכולוגי בין פיתוי למצפון, או שהם יכולים להופיע בזירה החיצונית כמאבק בין הורים למתבגר" (שם, 53). בכך עשויה להיות מובנת תגובת אהרון לתמונות: "הוא שנא להביט בהן, אך לא יכול להתאפק. היה עובר על כולן אחת לאחת, ונשבע וממלמל לעצמו שזאת הפעם האחרונה, וכעבור כמה רגעים שוב היה מחטט במגירת הגרביים ומתבונן בהן, בכולן..." (גרוסמן, 33). הוא מחביא אותן מפני הוריו, כמבטא בכך את הצורך לדבוק בדמויות ההורים מתקופת הילדות, הטהורים והא-מיניים, וגם באהרון הילד, אך התמונות מעוררות בו זכרון ילדות כאשר נכנס לסלון וראה את הוריו מתגפפים, ספק מתעלסים בפנינת החדר. בבית אחת הוא נזכר באביו, אשר מצטייר בזכרונו כמעין קוף מגודל איברים, חסר פרופורציות, על פניו גיחוך ערמומי, טובל בנוזל עכור ומזוהם. מיניות ההורים מביכה ודוחה, והיא קשורה בתודעתו של אהרון גם בטקס השבועי הקבוע: ניקוי וחיטוי יסודי של הבית, ובסיומו גם של גב האב, טקס שמשתתפת בו כל המשפחה חוץ מאהרון, המקלף תפוחי-אדמה ומתבונן בו מן הצד.

המשיכה המינית שבה ומופנית אל-ההורה בן המין השני - מה שמסביר את כמיהתו של אהרון לחיבוקי אמו, אך גם את הירטעותו מהם, המפליאה

את האם. אמו ארצית וגופנית, ומולה - מודל נשי שונה לגמרי, עדנה בלוס, אשה רוחנית וא-מינית, המשמשת כ"טיפוס אידיאלי".

בלוס מתאר את החביון כמאופיין על-ידי "שיפוט, היגיון, זיכרון, אמפטיה, צפייה מראש, סבילות למתח, מודעות עצמית, היכולת להבדיל בין מציאות ודמיון הבדלה חותכת יותר (מאשר בשלב ההתפתחות הקודם. ר"ב) בין פעילות לחשיבה" (שם, 114). ולגבי טרום-ההתבגרות הוא מדגיש את "יתהליך האינדיווידואציה השני המתחולל בתקופת ההתבגרות, והמאפשר יצירת עצמי אוטונומי, בוגר ואישי מתוך איבוד ועיבוד הקשר עם ההורים (כמו גם) עלייה ניכרת ברמת הפעילות של הדחפים הפוברטליים הליבידינליים והתוקפניים כאחד" (שם). המתח האינסטינקטואלי בא לידי ביטוי בהתנהגות חסרת שקט ונטייה למצבי-רוח. הדחיפה להתארגנות גניטלית יש בה משום משקל נגד לנטייה החזקה לנסיגה אל דרכי ביטוי ינקותיים מטיפוסים שונים (שם, 115). אצל אהרון הנסיגה מקבלת ביטוי אנלי: "עיסוק יתר בפי הטבעת ובפעולת ההפרשה" (שם). תחושת השליטה מושגת באמצעות עצירת ההפרשה.

הטרום-מתבגר, על-פי בלוס, "מתחיל לסגת מהקבוצה המשפחתית, כשהוא נכנס בו זמנית לשלב הכנופיה" (שם). ואכן, ביטוי לשתי נטיות אלה ניתן לגלות בהתבוננותו של אהרון במשפחתו "מן הצד", וביחסו לחבורה, הנעשית אט-אט למרכז עולמו והווייתו. הרצון "להתקדם", להינתק מן האם, בד בבד עם הפחד להינתק מן הבטוח והמוכר - צירוף רגשות סותרים אלה מאפיין את בנייתו מחדש של האני הטרום-התבגרותי.

מבחינת התפתחותו הקוגניטיבית, אהרון מתאים לתיאורו של פיאזזה את שלב האופרציות הקונקרטיות (שם, 189). מסתמנת בהדרגה רכישת אופרציות החשיבה הפורמליות.

ההתפתחות הקוגניטיבית מאפשרת, על-פי סילמן (Berek, 1989), התפתחות בהכרה החברתית. אורח מחשבתו של אהרון בתחילת הרומן מתאים למתואר בשלב 2 של סילמן, השלב הטרום-התבגרותי, שבו: "ילדים... מסוגלים לנקוט נקודת מבט הדדית", (וגם) "לדעת שלאחרים דעה קוגניטיבית וחברתית משלהם, משום שהם חושבים וחשים אחרת... היכולת החדשה הזו להדדיות בפרספקטיבה החברתית מחדירה את

המודעות ליחסיות, משום שלכל אדם יכולים להיות מטרות, ערכים, אידיאלים, רגשות ומחשבות שונים" (מוס, 244-245). התפתחות מודעות העצמית של אהרון מתאימה לתיאור יכולתו של הטרום-מתבגר להבחין בין מציאות חיצונית למציאות פנימית (שם, 246). כמו כן מתפתחת הבנת מהות היחסים בקבוצה. אהרון מסוגל להגדיר לעצמו מושגים הקשורים בחבורתו, כמו: מנהיגות, חברות, אמון, נאמנות קבוצתית.

על-פי תיאוריית הזהות של אריקסון (1960), בגילו של אהרון, אחת-עשרה וחצי, משימת ה"אני" בתהליך עיצוב זהותו היא: "לפתח תחושת חריצות כנגד צמיחתם של רגשות נחיתות" (שם, 73). אריקסון מדגיש את הלמידה ואת רכישת מיומנויות היסוד הנדרשות בחברה, המתבטאות בכך שאהרון תלמיד טוב, המשחק בחבורת בני גילו תוך שהוא לומד "לכבד חוקים ולמלא אחריהם ולהתחייב לרעיונות של שיתוף פעולה בצוות ושל משחק הוגן" (שם, 76). קיימת כאן הקבלה להתפתחותו של אהרון, מבחינת יכולת ההכרה החברתית שלו, על-פי סילמן. רצונו של אהרון לשהות עם אביו, ללמוד ממנו ולעזור לו גם הוא מבטא אותה תחושת חריצות.

בפתיחת הרומן ניכרים סימנים ראשוניים לעיסוקו של אהרון בשאלות זהות, המאפיינות את גיל ההתבגרות: "אבל מי אני אהיה. מה אני אהיה" (גרוסמן, 42); וגם: "...איי אם אהרונג; וככה יזכיר לעצמו שהוא גם קצת אהרון פרטי מתחת לכל הדברים הכלליים האלה" (שם). "הדקדוק הפנימי" של אהרון מבצבץ כאן באופן ראשוני מאוד, אך משקלן ועומקן של שאלות אלה עולה ומתרחב בהמשך.

עד כאן תואר אהרון בחמשת פרקיו הראשונים של הרומן, על רקע התיאוריות המתייחסות לאפיונו ולהתנהגותו.

בהמשך הספר אנו עדים לתהליך התבגרותו של אהרון. זהו תהליך התפתחותי, שבו אהרון מנסה לענות על השאלה "מי אני?" תוך שהוא מתלבט בשאלות הנוגעות לשלושת מעגלי חייו, השזורים אלה באלה: המעגל הקרוב ביותר הוא **מעגל האני** - הכולל את הגוף והנפש. הגוף הוא גופו שלו, העתיד לצמוח, ואתו יש לאהרון סכסוך רציני ביותר; הוא גם מעטפה לנפש, ואהרון מנסה לברר לעצמו את היחסים בין

הגוף, הכפוף לחוקים כה נוקשים וכבדים, לבין הנפש, שהוא מדמה אותה לבת חורין, טהורה ואידיאלית. במעגל זה ממציא אהרון, בהמשך, את שפתו המיוחדת, "שפת הדקדוק הפנימי" שלו. המעגל השני הוא **המעגל המשפחתי**, שבו הוא מנסה להגדיר את עצמו לעומת הוריו, להיפרד מהם, אף שזו משימה לא קלה, מול האם הפולשנית, אשר אינה מאפשרת לו להתנסות ואינה מותירה לו (כמו גם ליתר בני המשפחה) מרחב מחיה. והמעגל השלישי הוא **מעגל הסביבה** - החברים בני גילו ובית-הספר, כאשר הוא מנסה לגבש את זהותו שלו לעומתם. זהו תהליך של משבר, של חיפוש זהות, אשר את סופו אין אנו יודעים, שכן הספר מסתיים באמצע התהליך, כאשר אהרון בן ארבע-עשרה וחצי. אפשר לשער, אך קשה לחזות, איך "ייצא" אהרון מן המשבר ומתהליך התבגרותו. תהיות, אי שקט וקונפליקטים מאפיינים את עולמו של אהרון כעת. מתאספים "סימנים קטנים והוכחות טיפשיות" לכך שמתחולל שינוי בהווייתו ובעולמו. הוא "הרגיש בתוכו שזה מין רגע כזה, רגע שלולא בא, עוד היה אפשר להחזיר איזה גלגל גדול לאחור, והסימנים וההוכחות היו נעלמים, נפגים בתוך ההמולה הגדולה והרגילה של החיים" (שם, 25).

בתחילת פרק 6, אהרון כבר כמעט בסוף כיתה ז', "כמעט שנה עברה" (שם, 47). נקודת זמן זו מציינת תקופה חדשה בחיי אהרון, בשלושת מעגלי הגדרת האני: חיפוש העצמי וזהותו, כפי שהותוו: כשם שבקולה הקורא של אמו "הבחין במשהו זר וחדש... באיזה בן-גוון לא מוכר" (שם), כך הזרות והחידוש מאפיינים מעכשיו את מכלול חייו של אהרון עצמו. הביטוי הראשוני לכך הוא צמיחתו הגופנית המהירה של גיורא, בעוד אהרון עצמו טרם החל צומח.

במעגל ההתייחסות לגוף זוהי נקודה שניתן לציינה כציון-דרך: כשהוא מודד את בגדיו של גיורא, בן-דודו התל-אביבי, בן גילו (ואפילו צעיר ממנו בכמה חודשים), הוא מגלה את ההבדל הניכר במידות הגוף של שניהם: גיורא גדל וצמח "על שמרים הוא צומח ליי" (שם, 52), ואילו על אהרון הבגדים הארוכים מדי נראים מגוחכים. זהו מאפיין של הפרת שיווי-המשקל שהתקיים עד כה, כאשר גיורא, גדעון, צחי ואהרון עצמו נראו דומים זה לזה במבנה ובגודל גופם. גיורא הוא הסנונית הראשונה המבשרת את התבגרותם הפיסית של בנים אלה.

על-פי Tanner, ההבשלה הגופנית אצל בנים בחברה המערבית מתחילה בגיל 14, כשסימניה הם הופעת קרי לילה, האצה בגובה ובמשקל, שיער גוף, תחילת התפתחות סימני מין ראשונים. הבשלות המינית משפיעה על הדימוי העצמי, ויוצרת תחושת חרדה (איך אני נראה ביחס לאחרים), ותחושת חוסר שליטה על התהליך עצמו. מתגבשת זהות מינית. להבשלה הגופנית השלכות אפשריות על ההתנהגות ועל המשתנים הפסיכולוגיים של התהליכים. במחקרו של Peskin (1973) נמצא כי בנים "מקדימים" הם יותר מנהיגים, אחראים, בטוחים בעצמם, ולכן יוקרתם בקרב חבריהם רבה יותר. בנים "מאחרים" נראים יותר אימפולסיביים, פחות פופולריים, פחות בטוחים בעצמם, זקוקים להרשים; ועם זאת הם גם פעלתנים, סקרנים ולא קונפורמיים. אהרון הוא מן "המאחרים", ואכן הוא שואף להרשים את כולם בתעלוליו, הוא יצירתי בהמצאת "הדקדוק הפנימי", חקרן, אך הפופולריות שלו פוחתת והולכת. מתגלה אסימטריה בין התנסותו בחוויות שהוא חווה בדרך אל הגדרת זהותו הייחודית, "המצאת" שפתו האישית, הדקדוק הפנימי שלו, המאפיינים תהליך של התבגרות - לבין גופו שנשאר עדיין ילדותי לגמרי.

הספר מתייחס לכך בצורה מטפורית, כאל בחירה שבחר אהרון, שלא לגדול; אך כדאי לזכור שאהרון הוא עדיין בגבולות הנורמה של גיל ההתבגרות, הנע מגיל 9 עד גיל 18. גם ההתבגרות המינית עשויה להתרחש באותו טווח גילים (זיו, 1984). גרוסמן פותח פתח לשינוי, כאשר גדילה וצמיחה פיסיות אלו אכן יגיעו (ואהרון "יצא מן המקרר"). בראיונות מספר גרוסמן כי קוראים בספרו חוזרים שוב ושוב על השאלה: האם יצא אהרון לבסוף מן המקרר, וגרוסמן אומר כי הוא מאמין שאהרון אכן יצא, יתפתח, יגדל ויתבגר.

בשלב זה, אהרון מסרב לגדול אל תוך בשלותו ומיניותו. אי ההתפתחות הפיסית משפיעה עליו מבחינה חברתית. לגבי ההבדלים בקצב הצמיחה מציין זיו (1984) כי "להבדלים אלה נודעות השפעות פסיכולוגיות. בן המתחיל בקפיצתו ההתפתחותית מוקדם יותר, והוא גבוה בראש מחבריו לכיתה, עשוי לזכות במעמד חברתי מיוחד, בעוד שנער המאחר יוצא מלבנה גופו הילדותי עלול להידחק למעמד נחות". עיסוקו של אהרון בצמיחתם והתפתחותם של חבריו נעשית לאובססיבית יותר ויותר. אהרון אפילו לא התחיל עדיין את תהליכי טרום ההתבגרות. שן החלב

האחרונה שלו טרם נשרה, ועובדה זו מקבלת בעיניו משמעות חריגה. הוא עוקרה בניסיון לזרז את התהליך שצריך לקרות מעצמו.

בעקבות התפתחותם הפיזית של גיורא ושל החברים, מתפתחת מערכת ציפיות של המשפחה כלפי אהרון: "ומצפים ממנו שלא יבייש את הפירמה, ופעם גם הוא יעמוד כך, על שפת עמק כזה, מגודל וכבד ואחראי ויודע את אשר לפניו, וילד שלו ירוץ ויפרוץ פנימה ולא יבייש את הפירמה, מדור לדור, בשורה ארוכה וצרה, בלי עריקים ובלי בוגדים" (גרוסמן, 102). העובדה שאהרון לא מימש את הציפיות הללו בעת ובעונה אחת "עם כולם" ו"כמו כולם" ו"כפי המצופה" - גורמת לו להרגיש כי איכזב, כאילו היתה תלויה איזו הבטחה שהוא במכוון לא מימש אותה. זוהי תחילתו של משבר, ואהרון מרגיש "שהוא מוכרח שיחבקו אותו עכשיו. חיבוק כמו שהיה קטן" (שם, 52), שלא יתבעו, שלא ישוו, שיקבלו אותו כפי שהוא. אהרון נתקף בהלה; ויש כאן גילוי רגרסיבי, רצון להיות שוב הילד הקטן, חבוק בידי הוריו. ואולם אמו "נרתעה לאחור", ומול תחינת עיניו לחיבוק והגנה "לנגד עיניו הלכה אמא שלו ונסדקה למלוא אורכה, עד שביצבץ מתוכה גלעין שינאתה הלבן: אני באמת מתחילה לחשוב, אמרה לו, שאתה עושה לנו את זה בכוונה" (שם). אל "מעגל" הגוף הפיסי נכנס אהרון "שלא מרצונו", והוא מואשם כ"בוגד". הצמיחה הפיסית גורמת לשינוי בגיורא, ואחר זמן - בצחי וגדעון, ושינוי זה אינו לרוחו של אהרון: עיסוק גדל והולך במיניותם ובמיניות הסובבים אותם, עיסוק בוטה, גס, אשר מרתיע מאוד את אהרון.

היצר המיני נראה מזוהם בעיני אהרון, והוא שמח על כי "...שומר עצמו טהור בכל התקופה הקשה ההיא, לא התגסה, לא במילים ולא במעשים, אפילו פעם אחת לא התפתה לשפשף, ידע מראש איך ירגיש אם יעשה משהו לא מתוך טוהר ורצון אמיתי, רצון שלו, ואפילו בימים של החרדה הגדולה והמטרפת אמר לו ליבו כמה ישנא את עצמו אם ייכנע מתוך חולשה לאותה רשת ברזלית ועריצה, שאחרים משלמים לה מס-עובד באופן מסודר וחסר שמחה, מוכרים את עצמם בתאוה ובכלימה... אבל לא הוא: הוא לא נכנע. לא חילל. לא זיהם" (שם, 224). הוא חושב לעצמו "שמי שקיבל על עצמו את החוקה המיסתורית הזו של הגשמיות, את תקנון הבשר, כבר עלה על דרך העבדות והשיממון והחדגוניות,

צעד אחר צעד, בלי עקיפות ובלי קיצורים, עד לסופה. שהוא המוות" (שם, 283). כאן עולה עניין אחר: מי שגדל, צומח, גופו נוהג לפי חוקי הבשר, סופו להזדקן ולמות, והמחשבה היא: אולי לי זה לא יקרה אם לא אגדל: "מה אתה חושב לך, שאתה תינצל בגלל שאתה אחד מהם? הרי אתה שוקע ושוקע" (שם).

בד בבד עם רתיעתו וסלידתו, ואף-על-פי שגופו עדיין לא התחיל בתהליך הצמיחה המואצת, כמותם, גם בו רוחשים כבר ניצני היצרים המיניים, ישנה עלייה במיניותו ובתוקפנותו, ומתעורר מרכיב ארוטי בקשריו עם ההורים. פרויד מציין את הביטוי הישיר לכך: בוז, תחרות, ביטול, פטרונות של הבן כלפי אמו וכעסים כלפי אביו, לא תמיד באורח פרופורציונלי לסיבה.

מופיעים ביטויים ארוטיים לא מודעים כלפי הוריו: אהרון מחטט בארון אמו ומוצא שם חזייה שלה, "שחורה, רכה, מעוטרת פרחים, לא מוכרת לו" (שם, 70). מראה החזייה מזכיר לו באחת את מראה שדי אמו, המרשה לו להיות בחדרה כאשר היא מתפשטת, סימן לכך שהאם עדיין רואה בו ילד; אך אהרון ה"מציץ בגניבה" בשדיה המעורטלים מוקסם מהם ונמשך להתבונן בהם ולהיות במגע של ממש אתם: "שדיה היו קטנים ולבנים... הם היו מופלאים בעיניו, כמין הבל חלבי נאפך סביבם, ואהרון השתוקק לחוש את כובדם הרך ליד לחיו..." (שם). תוך כדי "תחקיר" שעורך לו בן-דודו גיורא על הרגלי המין של הוריו, עולה בזכרונו של אהרון סצנה שהוא מנסה לדחוק מתודעתו: באחת הפעמים שבהן שקעה אמו בזכרונות על ימי נעוריה, ובמיוחד על אהבתה לאופרה, לעג לה האב על היותה "טייליגנאטית" (שם, 73), והתפתח ויכוח קולני ובוטה בין ההורים. את עמדתו של אהרון בוויכוח ניתן להבין לאור הערתו של פרויד לגבי גיל זה על אודות הפטרונות של הבן כלפי האם והכעס כלפי האב. אהרון מתבונן מן הצד, ועמדתו הרגשית משקפת בבירור את "מצבו האדיפלי": "והיא היתה מתארת בקול עדין, כה נעים, כה נדיר, את הכיסאות המהודרים בבית האופרה... אהרון היה ממלמל אחריה בשפתיו, כל כך רכה ויפה היתה כשאמרה קטיפה... נצנוץ של רוע הבריק אז בעיני אביו... ואבא... מתחיל לנעור אליה בקול מכוער, לעקם את פניו, היה ההיהו!... עד שאמא מתחילה להכנע, שרירי ההבעות היותר נבערות בפניה מתחילים לרטט, לפרס, כמו בן שבט

פראי שאינו יכול לעמוד בפיתוי המיקצב כשנשמעת הלמות התוף הקדמון... ואהרון מתבונן בה בתפילה, אל תותרי לו הפעם, אל תכנעי לו..." (שם); אבל מיד נוצרת אחווה בין הוריו, אחוות "שני פראים", ולאחרון, הנזכר בסצנה, מתחוורת מיניותם של הוריו, כטופחת על פניו: שירת האם בבוקר, קלפיו הפורנוגרפיים של האב עם כתמי אצבעותיו המשומנות עליהם. תגובתו של אהרון לגילוי זה סוערת. העמדה שאהרון נוקט, "לטובת האם", שייכת לא רק לפריצתו מחדש של התסביך האדיפלי, אלא גם לכך שאהרון כמה לרוחניות המתגלה באמו בעת שהיא נזכרת באופרה. כמיהה זו קשורה אל המשיכה המינית אל האם והרתיעה ממנה; זהו הרצון להתחבר דווקא אל הצד הלא פיסי של האם, באופן כמעט נואש, כמנגנון הגנה.

מנגנוני ההגנה האופייניים למתבגרים, על-פי אנה פרויד (מוס, 58), הם: 1. התנזרות מאוכל וממין. 2. אינטלקטואליזציה, והם נעשים חשובים במיוחד במשך התקופה של התערערות שיווי-המשקל המיני. בהתנהגותו של אהרון ניתן למצוא ביטוי לכך: 1. הניסיון להימנע מכל "תענוגות הבשר" (פרויד מציינת פוריטניות גמורה לגבי אוכל, ביגוד, שינה, יחסים עם בני המין השני). התנזרות זו מתפרשת מנקודת הראות הפסיכו-אנליטית כאיסור על תענוגות הגוף שהמתבגר אוסר על עצמו, שכן אלה מקושרים לתענוג המיני, אשר בגיל זה קשור שוב לקונפליקט האדיפלי. ככל שקיימת הפנמה חזקה יותר של צווי ההורים, על ההגנות להיות חזקות יותר - הסופר-אגו מתחזק מאוד, רמת הקונפליקט גבוהה ותחושת האשמה חריפה יותר.

אי גדילתו של אהרון היא ביטוי מטפורי של סגפנותו: אהרון מצפה בקוצר רוח לצמוח אך גם חושש מכך, שכן הצמיחה קשורה בתודעתו להתבהמות: "יכולם נראים לאהרון כבדי גוף כולם, יגיעים למראה, כבהמות עבודה סבלניות וקשות יום". כניסתו למקרר מבטאת את רצונו לעצור את הצמיחה (והמיניות הבוגרת).

העצירות של אהרון התפרשה פירושים שונים, ופירוש נוסף המוצע כאן הוא לפי תיאוריית מנגנוני ההגנה של אנה פרויד - כסגפנות ועינוי הגוף הפיסי. רק במקום שנדמה שהוא א-מיני - ולפיכך לא מאיים - אפשר להשתחרר.

השחרור מן העצירות בביתו שלו נעשה על רצפת המרפסת, כאשר שאר בני המשפחה עסוקים בניקוי וחיטוי גבו של האב. עוברת באהרון מחשבה ש"הוא היה רץ לחרבן בחוץ אבל מה שעוצר אותו הוא הצננות עם הדברים שאימו כובשת" (גרוסמן, 218) כלומר משמרת, עוצרת מלגדול. כאן הוא מתגבר על "העיכוב" של האם - ו"משתחרר" בתוך המרפסת, בטריטוריה הקטנה שלו, במקום שהוא בתוך הבית אך גם מחוצה לו, במקום שהוא עם המשפחה אך גם מן הצד, מתבונן בה כצופה מעט מנותק, מבין דברים חדשים. ה"שחרור" ברגע זה של חייו הוא זרימה חדשה. קודם לכן דימה אהרון את עצמו במטפוריקה של עובר משומר בפורמלין, מטפורה הקשורה לציור של הירקות הכבושים בתוך צנצנת סגורה, הרומז לכך שאהרון הוא החש כבוש בידי האם. ההשתחררות מן העצירות בבית, כלומר בטריטוריה של האם, יוצרת בו תחושה חריפה, "אבל איזה תענוג נשכח וחרף לבלי נשוא עבר אותו כולו ברגע החטוף, הארוך כנצח, שבו זרם וזרם; כאילו המליט את עצמו קטן ואהוב ועירום ומצחין; כאילו פרק מעליו מועקה איומה, סוד אפל וקשה לא שלו, הכריחו אותו לשמור בתוכו. במתינות הוא נשכב עד שלחיו נחה על הריצפה. הצחנה ממלאת לאיטה את המיטבח כולו... הדם מטפטף ליד עינו הפקוחה והוא מבטיב בו" (שם). חוויה זו של אהרון מתוארת כסצנת לידה מחדש שלו - הלכלוך, הדם (מאצבעו החתוכה, אמנם), הצואה - אהרון בתוך השתחררותו מעצירותו כאילו מוליד את עצמו מחדש; ומה הפנטזיה שלו בעודו שוכב בתוך צואתו, לאחר ש"נולד" האני החדש הייחודי שלו? - "אבל אהרון יהיה טוב. הוא ישתנה. הוא ילמד מחדש לנגן, בגיטרה החדשה שלו ינגן, בחליל של זהב יחלל, שוב יוליך אחריו בנגינה את הילדים, כתר נסיך יושם על ראשו, והוא יספר סיפורים, יפתור חלומות, ישבור רעבונות, לתוך גולות שקופות ילכוד את ההילה הנאצלת מן הדברים שבעולם" (שם, 218-219). הזהות החדשה שהוא אליה היא זו של אמן-נגן, אך במיוחד סופר. באמצעות שפתו הייחודית הוא ייצור מחדש את הקשר עם החברה וישוב כבילדותו להיות המנהיג.

גופו של אדם הוא מומו - מסיק אהרון בן הארבע-עשרה וחצי. הגוף הוא בית-סוהר לנפש בת-החורין, על-פי תפיסתו: "זה שיש לו גוף הוא בעל-מום" (שם, 285). הוא רוצה להפריד את הגוף מן הנפש, שאותה הוא רוצה להשאיר טהורה. הוא מתכנס בעצמו, מטפח את הנפש, השכל

והרוחניות, דרך "הדקדוק הפנימי", כאופציה דיכטומית לגוף, ביטוי מובהק למנגנון ההגנה - אינטלקטואליות יתר. השכלתנות היא דרך של התרחקות מן האמוציות והדחפים, התגוננות מפני החרדה שנוצרה על-ידי הליבידו. היא מתאפשרת הודות להתפתחות הקוגניטיבית המהירה בגיל ההתבגרות, ורכישה הולכת וגוברת של אופרציות חשיבה פורמליות רבות יותר.

מנגנון הגנה נוסף שניתן להבחין בו אצל אהרון, במיוחד בגיל ארבע-עשרה והלאה, לקראת סוף הספר, הוא התקת הליבידו לעצמי - מעין גרנדיוזיות, תחושה של "רק אני יודע", תחושה שרק אני אוכל להציל את העולם, שכל העולם מונח על כתפי. לקראת סוף הרומן, התחושה הזו של "רק אני יודע", "רק אני טהור" חריפה ביותר, אבל אהרון אינו מנסה להציל את העולם אלא לברוח ממנו.

תקופה זו בחיי אהרון, מגיל בר-המצווה שלו וכמעט עד לסיום הרומן, ניתן לפרשה גם על-פי התיאוריה של בלוס: זוהי ההתבגרות המוקדמת, ראשית ההתבגרות (12-14). התקופה מאופיינת בעלייה בדחפים התוקפניים וביתר חתירה למטרה של הדחפים הליבידינליים. מושאי הליבידו עוברים אל מחוץ למשפחה. לידידויות עם בני אותו מין מתלווה איכות של האלהה, שיש בה דרגה גבוהה של אינטימיות והיא עשויה להפוך לארוטית (מוס, 118). דפוס זה בולט בקשר של אהרון עם חבריו, ובמיוחד עם גדעון. על פני השטח אין שום עדות לקשר ארוטי, אך ייתכן שדווקא חוסר רצונו הנחוש של אהרון לדבר עם גדעון על כל מה שקשור במין ובמיניות - הוא תגובת הגנה (שם, 119). זוהי תקופת היווצרותה של הזהות המינית, ואהרון "בודק את האופציה הגברית של אביו", לא מתוך התלהבות. אותו אובייקט אב חזק ונערץ, כפי שנחוות בתקופת החביון, מפנה בתקופת ההתבגרות המוקדמת את מקומו לדמות אב המקבל ביטוי כגופני, בהמי ומיני. ראיית ההורה כ"בשר ודם" היא אחת החוויות החינוכיות להיפרדות מן המשפחה, שאליה מתייחס בלוס כמאפיינת במיוחד את הגיל המדובר, בלא ספק חוויה כאובה. אהרון משתוקק לדמות האב האידיאלית, שאותה נשא עמו בילדותו: (ש) "אבא שלו יקום ויביט אל תוך עיניו וילחש לו משהו, את מילת הצופן שעוברת בירושה מאב לבן, ממלך לנסיך, או שיגע בו בנקודה סודית שרק אבות יודעים, וזה

יכאיב לרגע... בלי כאב לא יתרחש כלום... אבל מי שעומד בכאב הזה יכול כבר להתחיל להיות. לצאת לדרכו" (גרוסמן, 63). אך אביו, בתגובה, אינו יכול לממש את האידיאל הדמיוני. הוא מבקש מאהרון לאסוף כרטיסי אוטובוס משומשים, כדי שלאחר מכן יבקש לפדותם בכסף.

כאשר אהרון מתאהב ביעלי קדמי (מפרק 26 ואילך), מסתמן המעבר לשלב ההתבגרות עצמו, ההתבגרות גופא (על-פי בלוס). כעת הדחף הליבידינלי חותר למצוא מושאים הטרוסקסואליים. ההתעניינות במין השני מבוטאת בגלוי ומשפיעה על כל אורח החיים. עם השינוי ברגישות המינית צומחות חוויות חדשות של אהבה, התאהבות, עדנה ומסירות - רגשות חזקים ועמוקים מאוד, כפי שניתן להבחין בהתנהגותו של אהרון: בתחילה הוא מחפש "הזדמנות לומר לה דבר-מה. ליצור איזה קשר" (שם, 222); הוא חש "שמח ורך" (שם). מצב רוחו, שהיה מדוכדך זמן רב, משתנה פלאים והוא חש כאילו זריקת אנרגיה הוזרקה לתוך הווייתו. רגשותיו סוערים וחרिפים: אפילו דאגנותה המופרזת של אמו אינה עוד מרגיזה אלא מרגשת: "הוא הוצף עד עיניו באושר, שדואגים לו ואוהבים אותו כל-כך". אותה תחושת שמחה בעצמו גורמת לדימויו העצמי להתעשת; תפיסת עצמו משתנה והדבר מאפשר את חידוש הקשר עם גדעון. ונוסף על כך הוריו "מקבלים אותו מחדש" - סוף-סוף הוא נוהג כמו כולם.

עד מהרה, אמו העולצת יתר על המידה בשל קשריו עם יעלי נראית בעיניו נלעגת: "אמא העלתה על פניה את הצחוק השנוא על אהרון, צחוקה הנקבי, הנרפס" (שם, 246), ואבא, המתייחס אל יעלי כאל אובייקט נשי-מיני, באותה הזדמנות משפחתית, מעורר את סלידתו של אהרון: "את החתיכה שלך... איך קוראים לה לפייפיה שלו, ואהרון האדים וטמן ראשו בין כתפיו, חושש שיאמרו אחריו את שמה בפיותיהם המלאים אוכל". זהו ביטוי לכך שאהרון לא מעז לחשוב על יעלי במונחים של גופניות; המשיכה המינית ליעלי מאיימת, ולכן שוב ניכר חותמו של מנגנון ההגנה בהתנהגותו של אהרון, בדמות "ההקפדה על הטוהר המיני", והנטייה לרומנטיקה ולרומנטיזציה, בשיחות על יעלי ובפגישות עמה. ניתן לראות מעין סובלימציה של תשוקתו ליעלי - באפיית החלה בדמותה. במטבח נמצאים "הגברים בלבד", אבא, אהרון וגדעון, אמא

מורחקת. אהרון לש את הבצק/יעלי: "אהרון עיצב את פרק היד הענוג, וכמעט שהתפתה להחליק עליו בלשונו לגלפו... עיצב בחמלה את הברך הזעירה, הילדותית עדיין, ואחר כך החליק על הקרסול עד, שעשאו דקיק ומחוטב" (שם, 243-244).

ההתעוררות המינית שאהרון חש מעוררת בלבו, כמו במנגנון ספירלי, זכרונות מילדותו המוקדמת, עת נצמד לגופה החמים והרך של אמו, במיטת אביו, כאשר זה יצא לעבודתו (שם). זוהי דוגמה להתמודדות של אהרון בהווה, כנער מתבגר, עם השלב האדיפלי הראשון, והיא חשובה. בלוס טוען כי התרה של "מבנים קודמים" הכרחית בגיל ההתבגרות, ורק מהתרה זו, שהיא רגרסיבית במהותה, תוכל לצמוח התארגנות מחודשת של האני. זהו תהליך האינדיווידואציה השני, המאפשר עצמאות גדולה יותר ואי תלות בהורים. מכיוון שהספר מסתיים כאשר אהרון בן ארבע-עשרה וחצי, לא נוכל לדעת אם אכן התהליך המשברי שאהרון עובר אכן יוליד לכך.

החתירה לשחרור מהתלות בהורים אינה נקייה מרגשות מעורבים, משום שבצד הכמיהה לאי תלות ולהגדרה נפרדת של האני מן ההורים, קיימת גם משאלה בלתי מודעת לתלות ילדותית וחטות ההורים, ופחד מפני אובדן הביטחון וההגנה של ההורים (מוס, 120-121). הרצון להיות פורץ דרך, של כל המשפחה, הוא ביטוי לכך: "ועל אף רצונו חילחלה בו גאווה חדשה, כאילו הוא, הוא ולא אחר, הצליח בהינף אחד לפתוח חלון גדול שהמשפחה כולה פחסה אליו קודם את פניה בכליון-נפש, וזרם של אוויר טרי ועשיר פרץ פנימה. לרגע הפקיר עצמו להתענגות הזאת" (שם, 246). ההיזכרות באירועי בר-המצווה שלו גורמת שוב לתחושת דחייה כלפיהם.

חרדות ותחושות אשם צומחות מן התשוקה האדיפלית. הקונפליקט האדיפלי טיפוסי לתקופת ההתבגרות: באימוני הריקודים, גופה הנשי של אמו מפתה, כמעט בולע לתוכו. אהרון מתענג, אך גם נרתע בחוסר אונים: "ולפירפור תדהמה ועונג חש איך למולו אמא שלו נשטפת מידי בן-רגע ונבלעת גם היא לתוך הריקוד כדג המחליק למים... וידיה טיפסו-גיששו על זרועותיו, עד שנאחזו בכוח בכתפיו, והיא צחקה צחוק חטוף... אימרת שימלתה מתעגלת עד שניגלים שוקיה... ושני פלחי בית-שחיה

נפערו ומיצמצו לקראתו בריסיהם המסולסלים, הוא הביט בה רתוע וחסר-אונים... אהרון מיהר ותפס בידה... איבד את הקצב" (שם, 259). כאשר יעלי מעדיפה את גדעון ממנו, מתמוטט המערך הנפשי האנרגטי החיובי למדי של אהרון והוא מגיב בהתמוטטות, המאופיינת בדיפרסיה ובנסיונות לעינוי הגוף. אהרון "מעניש" את עצמו - ביד אחת מנסה לעצור את זרימת הדם של ידו השנייה; תולש שיער מראשו, כדי לבדוק כמה שניות חולפות עד שהכאב פג; מנסה לעצור את זרימת הדם בגופו; תוקע חפצים זרים לתוך נחיריו, ובסופו של הרומן עושה את כל ההכנות להיעלם בתוך המקרר. זהו ביטוי לאגרסיביות היכולה להיות מכוונת כלפי ה"אני", על-פי אנה פרויד.

מאפיין נוסף שבלוס מתייחס אליו בתקופת ההתבגרות גופא הוא חשיבותם של בני הגיל, קבוצת השווים, המאפשרת להשתחרר מן ההורים, באמצעות תמיכתה במתבגר, המאבד את התמיכה האומני-פוטנטית של הוריו - לטובת תמיכת קבוצת המתבגרים. ואכן, בתקופה זו הידידות של אהרון וגדעון מתחדשת ומתחזקת עם אהבתם ליעלי ומתוכה.

הוא שב להיות "מעניין", ראוי, לפחות בעיני יעלי וגדעון, הודות לברק האינטלקטואלי ולגינוני החיזור שלו, אך דבקו העיקשת בחברות האפלטוניות, וגינוני את הגוף והבשר, גורמים שוב ל"היזרקותו" החוצה. כעת הכללים שונים: אין זו החבורה וחוקי הגינותה, ואף לא ממלכת האינטלקט והרגש הצרוף; זהו עולם של יצרים עזים, של תחרותיות וחוסר הגינות. אהרון עסוק בשאלת מקומו בקבוצת השווים, ובשאלה מיהם ומהם חברים טובים. הוא מנתח לעצמו את ייחודו לעומת חבריו, אשר במהירות "נעשו אנשי שורה" (שם, 103). דרישותיו מעצמו כחבר ומחבריו אליו הן גבוהות - "אם אתה נאמן לי תחכה לי כמה שצריך" (שם, 110), קשות ואולי בלתי אפשריות. אהרון מתקשה להבחין בהשתנות הקודים החברתיים, ולאחר מכן להסתגל לכך.

כדרך להתמודד עם העולם כפי שהוא נחוה בגיל ההתבגרות, אהרון מפתח "שפה" משלו, "שפת הדקדוק הפנימי". זו מאפשרת לו לשמור על עולמו הייחודי הפנימי, מעין מפלט, אך גם משמשת אמצעי להגדרת זהותו המתחדשת והמשתנה, לבטא בו את צמיחת האני שלו. ראשית

התהוותה של שפת "הדקדוק הפנימי" היא כאשר הכיתה לומדת את הזמן הדקדוקי Present Continuous. הזמן הדקדוקי הזה מאפשר לאהרון לבנות משקפת אישית על עצמו ועל העולם, מנקודת ראות "אהרונית". אהרון ממציא מילים וגם מושגים חדשים, ואלו מאפשרים לו להגדיר את העולם באופן ייחודי: "אי אֶם אהרונינג; וככה יזכיר לעצמו שהוא גם קצת אהרון פרטי מתחת לכל הדברים הכלליים האלה" (שם, 42). השפה הפנימית מאפשרת לאהרון להרגיש כאילו הוא חי בתוך בועת זכוכית שקופה ומתמשכת (כמו הזמן הדקדוקי), לא מתפתחת - הוא חווה את המציאות דרך השפה ומוגן בה; היא מגדירה את ה"אני" שלו לעומת החברה (שם, 41). וגם: "כשנאלץ לשוחח עם אחד מאלה, מהנערים, הקפיד כל הזמן להשתמש רק בשפה הרגילה שלו, הקודמת, וחש כמה הוא מזויף, כמו תייר שמנסה להתחבב על הילידים, כמרגל בשטח אויב, נלחם על חייו" (שם, 122). השפה הפנימית נתפסת בלב אהרון כטהורה. בנסינו להכניס לתוכה גם את גדעון, הוא מתאכזב (שם, 279).

ניתן לפרש את השפה הפנימית כאגוצנטריות ורבלית או תקשורתית מסוימת (מוס, 264). התכנסותו בשפה הפנימית מעודדת את חוסר הקומוניקציה בין אהרון לקבוצת השווים. בנושא זה מעניינים ממצאי מחקרו של רובין (1972; 1976), אשר מצא יחס שלילי בין דפוסי דיבור אגוצנטריים לבין איכות הקשר עם בני אותו גיל.

פיתוח שפת "הדקדוק הפנימי" של אהרון ושכלולה מתאפשרות הודות להתפתחות הקוגניטיבית המיוחדת את גיל ההתבגרות, התפתחות האופרציות הפורמליות. הצמיחה של החשיבה הלוגית היא מקור המידע העיקרי להתפתחות הקוגניטיבית, לפי פיאזזה. פיאזזה מדבר על ההנאה המיוחדת שהמתבגר שואב מן המחשבה שמעבר להווה ומיצירת תיאוריות על כל דבר. רכישת האפשרות להמשגה משכרת, מקנה אפשרות למתבגר לברוא עולם ומציאות שהיא מעבר למציאות הנראית בעין: "ואהרון עצמו נפעם לגלות כיצד המלים הללו, המתמשכות ויוצאות מקרביו, לא זו בלבד שהן כה הולמות את יעל, אלא שהן אף מייפות ומשגבות אותה, וחוזות אותה כפי שבקרב מאוד תיעשה, משחררות אותה מפגם או שניים שמצויים בה..." (שם, 230).

המתבגר מסוגל לעבור מתוך עולם העצמים הממשי לעולם האידיאות (מוס, 190-191). שלב האופרציות הפורמליות מאפשר לעבור מן העולם הקונקרטי להיפותטי, לראות אלטרנטיבות. העולם מקבל בעיני המתבגר ממד חדש, מופשט. גם קולברג וגיליגאן (1970) מתייחסים אל המתבגר כאל פילוסוף. המתבגר בוחן במבט שיפוטי ופילוסופי את התופעות החברתיות ושואל שאלות על הנחות היסוד החברתיות, מחפש אחר האני החדש שלו, לעומת האני הקולקטיבי. התפתחות החשיבה הפורמלית מאפשרת למתבגר הרחבת אופקים משמעותית, את העיסוק בעצמו, וגם את האינטרוספקציה שביכולת להשוות בין הרצוי למצוי.

תולדה של החשיבה הפורמלית היא, על-פי אלקינד (1967), האגוצנטריות הקוגניטיבית, הייחודית לגיל. מיומנות החשיבה החדשה מאפשרת: 1. לחשוב על אודות מחשבתו של האחר; 2. להכיר באפשרויות כמו בדברים הקיימים.

האגוצנטריות ניכרת בכך שמחשבותיהם של מתבגרים, במיוחד בראשית ובאמצע התבגרותם, נסבות סביב עצמם, ובהנחתם שהם נעשים נושא מחשבתו של הזולת. המתבגר מגזים בחשיבות שהוא מייחס לנקודת המבט של האחר. הוא מוטרד מאוד מן הדרך שבה הוא נתפס בעיני הזולת, במיוחד בעיני בני גילו. אלקינד משתמש בשני מונחים לתיאור אגוצנטריות זו: מחד, הקהל הדמיוני - תחושתו של המתבגר שקהל דמיוני משגיח על הופעתו כל העת; זהו קהל שהופך את המתבגר למודע מאוד לעצמו. עם זאת יש לו צורך גדול יותר בפרטיות ובהתרחקות. ומאידך הקונסטרוקציה המשלימה - האגדה האישית: התייחסות המתבגר אל עצמו כאל משהו מיוחד מאוד, ותחושתו שאף אחד אינו מרגיש כמוהו.

הרגשתו של אהרון בדבר היותו נבחר אופיינית לתופעת האגדה האישית. גם ההפטרה של בר-המצווה של אהרון קשורה, באופן סמלי, לאלמנט הנבחרות, לאגדה האישית: אהרון תופס עצמו כמו הנביא ישעיהו, כלומר נבחר. אבל הנבחרות הזו היא בדיוק המכשלה בקשר שלו עם בני גילו ועם בני משפחתו. בתוך תהליך הנבחרות, בתוך משבר הזהות, אהרון הולך ומתכנס פנימה, אל הדקדוק הפנימי שלו. בסוף הספר התהליך

המתואר הוא על גבול הפסיכוטי: הוא מתכנס, לא מתפקד בבית-הספר, מתנתק כמעט לגמרי מן המציאות החיצונית, מדבר אל עצמו, שולח לעצמו פתק דרך האף, כדי שיגיע למוח, כדי לשכנע את המוח שיעזוב את הגוף.

בתופעת האגדה האישית ניתן להבחין גם בעמ' 277, למשל, בשעת המשבר, כאשר אהרון מבין כי יעלי בחרה בגדעון. בסצנה ברחוב עם הקבצן העיוור, אהרון מרגיש שהפוקוס של כל העולם מתמקד בו: "לרגע היה נדמה לו שהכיכר כולה קפאה. לבו הלם פעם אחת גדולה, כאילו היכה מישהו בגונג עצום להכריז על כניסתו המלכותית של אורח מיסתורי, נטול פנים ושם, שהכל מכירים היטב. אהרון עצם עיניו והתמודד על עומדו. משפקח אותן ראה כי הכל שב ונרגע. אף אחד כנראה לא הבחין במתרחש".

אלקינד מסביר תחושה זו בכך ש"האגוצנטריות בחשיבה מוליכה לעיסוק יתר באפיונים הגופניים, כך שהמתבגר מייחס משמעות גדולה יותר לתכונות הגופניות שלו, ובמיוחד לחסרונות, ממה שמייחסת להן הקבוצה... הוא חש אז שעיני הכל מתמקדות בו והמום שלו מהווה נושא לשיחה" (מוס, 26).

ככל שהחשיבה הפורמלית מתייצבת, האגוצנטריות יורדת. שיא התופעה חל בתקופה שבה המתבגר גדל פיסית. אהרון טרוד מאוד בשאלת מראהו הגופני. התיאוריה של אלקינד מנסה להסביר תופעות בינאישיות הנפוצות בין מתבגרים, והמתמטיות במשך הזמן עם התפתחות החשיבה הפורמלית. חשיבתו הפורמלית של אהרון מפותחת מאוד והוא מאחר בהתפתחות הפיסית, דבר המסביר את האגו-צנטריות של מחשבתו.

אריקסון (1967, 191-192) מתייחס אל שלב ההתבגרות עצמו כאל תקופה שבה "בני הנעורים... טרודים... בעיקר בשאלה כיצד הם נראים בעיני הזולת, בהשוואה להרגשתם העצמית לגבי טיבם והיותם...". זהו שלב "במעגל חייו של האדם, שבו חייב היחיד לגבש לעצמו תחושה של זהות אישית ולהימנע מסכנות של חוסר גיבוש התפקיד ובלבול בזהות" (מוס, 74). הזהות היא התחושה הפנימית של היחיד שיש קוהרנטיות

בין חלקי אישיותו. המשימה המרכזית היא לפתח תחושת זהות, גרעין מרכזי של האני. הסכנה היא פיזור, חוסר גיבוש, תחושה פנימית של "לוויינים", בלא חיבור לגרעין מרכזי.

על-פי אריקסון, צריך להבין את גיל ההתבגרות כחיפוש אחר ה"אני". אהרון מנסה להגיע להגדרה עצמית אוטונומית, בלא קשר לאלה של סביבתו ומשפחתו. רוב המתבגרים עסוקים בשאלות האני, אך לא אצל כולם האתגר הוא להגיע למושג אוטונומי של האני. אהרון מתלבט בשאלות הנוגעות לזהות: "אבל מי אני אהיה. מה אני אהיה" (גרוסמן, 42). וגם: "כי כל דבר בעולם הוא אני. ואין שום דבר בעולם שהוא לא אני. אני החפצים ואני האנשים שמתמשים. אני ברזל וגומי ועץ וזכוכית ובשר. אני גלגלי שיניים ומנופים וקפיצים ושרירים ורצועות. אני הסכינים שחותכים. אני כל הכפתורים והברגים שצריך ללחוץ ושרוכי נעליים לקשור ופקקים לפתוח ורצועות של תריס למשוך. אני הכל ססמאות סודיות מיבחנים חשאיים... ואני המעניש בצלחת נשברת ובנורה מתבקעת ביד ובכוס שמתנפצת כשעושים 'לחיים' חזק מידי. ובסוודר שלובשים הפוך. ובלולאות שמכפתרים לא נכון. ובדלת שסוגרים על האצבע... מוצארת אתה לא, אמרה אמא... אז מה הוא כן. מה הוא כן. הלך הפלא, נשאר הילד" (שם, 210-211). ה"אני" הוא סך כל התנסויותיו, מעשיו, קשריו, העבר וההווה. זוהי התשובה שהוא נותן לעצמו, אך בשלב מאוחר יותר היא בלתי מספקת: "הנה תפוחי-האדמה האלה נכנסים לתוכי וחלק ייצא בחרא וחלק יישאר וכבר יהיה אני, ובעצם, אני אוכל כעת את עצמי לפני שהוא נהיה ממש אני, ומשונה לחשוב שכל תפוח-אדמה שיש בעולם יכול להיות בסוף חלק ממני, וככה גם כל מלפפון או ביצה יכולים בסוף להיות לחלק ממני, מאהרון קליינפלד, ובאותה מידה יכולים להיות גם חלק מכל אחד אחר, ואני עדיין לא יודע מה שלי שהוא רק שלי ושלא קיבלתי מאף אחד ושלא אתן לאף אחד אפילו אם ארצה ושלא יוכל לחיות בתוך אף אחד אחר חוץ ממני, וכשאדע מה הדבר הזה אני נשבע לשמור עליו בכל הכוח, כי את הדברים האחרים יקחו ממני, אני כבר יודע, או שאני אוותר עליהם, ואולי הם בכלל לא שלי ממש, אבל את הדבר שהוא רק שלי אני אשמור עד מוות..." (שם, 248). אהרון מנסה להגדיר לעצמו מה בו הוא מקורי וייחודי ומה נטמע בו.

אהרון חווה תחושות משבר - לגבי גופו הלא צומח, לגבי גופניותו והמיניות של סביבתו. המשבר גורם לו להתכנס בתוך עצמו, "מתגלמינג" (שם, 110) - גולם, לפני ההפיכה לפרפר, שלב עיצוב ה"אני": "אני עוזב אתכם עכשיו להרבה זמן כנראה, אני מתגלם לי ככה בתוך איזה אסון שלי. אני מתגלמינג" (שם, 124). מתוך הסבל תצמח ההתגלמות, יצירת הזהות הייחודית (שם).

האישור שהחברה מעניקה להתנסויות של המתבגר הוא, על-פי אריקסון, המורטוריום. החברה "מאפשרת" למתבגר להתלבט, לשנות הופעה, דעות, שאיפות, והיא מוכנה לראות בכך משהו נורמטיבי; אך אין המורטוריום ניתן לאהרון! הוא צריך לעמוד בקצב, ואין כל דחייה: גדילה, השתלבות חברתית, להיות כמו כולם. אהרון "תובע" לעצמו מורטוריום זה, וזוהי אפשרות נוספת לפירוש העיכוב בצמיחתו.

המשוב החברתי שהמתבגר מקבל מקבוצת השווים חשוב, לפי התיאוריה האריקסונית, לגיבוש זהותו של המתבגר. אהרון מקבל משוב שלילי קשה - אתה לא שייך. אמנם התלות בחברים אמורה, על-פי אריקסון, להחליף את התלות בהורים, אך אהרון הזנח, הנבגד, נותר בשלב "מוקדם מדי", עוד לפני שהתחזק בו גרעין העצמי, בלא אפשרות להיתלות במשענת שמחוצה לו.

לפי אריקסון, המיניות היא אספקט נוסף בהתמודדות הילד עם סביבתו החברתית, במפגש בין התפתחות הפרט לסביבה. המתבגר חייב ליצור זהות "אני" וללמוד לקבל את השינויים הגופניים ואת התחושות הליבידואליות כחלק מעצמו. אהרון מתקשה בכך, והוא שרוי עמוק בתוך משבר.

ההתאהבות בגיל זה - לפי אריקסון - היא ניסיון להשליך ולבחון את האגו, שהוא עדיין בלתי מגובש ובלתי מובחן דיו, בעיני האהוב. ההתאהבויות תורמות להתפתחות זהותו של המתבגר. אהרון מנסה לבחון איך יעלי תקבל את האגו הטהור והחכם שלו, והאם יוכל להיות אתה בקשר של אהבה אפלטונית, לא יצרית. הוא מקבל סטירת לחי ושרוי גם בנושא זה בתחושה קשה; מובן שהקושי להתמודד עם התחושות הליבידואליות הוא הגורם לכך.

הרומן מסתיים כאשר אהרון בן ארבע-עשרה וחצי. עוד ארוכה הדרך אל בגרות, אל זהותו הייחודית, אל מציאת קולו הפנימי והאיזון בינו לבין העולם. התיאוריות הפסיכולוגיות שהוארו יש בהן כדי להצביע על הגורמים העשויים להשפיע על התמודדותו של אהרון בהצלחה עם תקופת ההתבגרות שלו ("יציאה מן המקרר"), כל אחת בדרכה:

1. פרויד והפסיכואנליטיקנים: התמודדות מוצלחת עם המשבר האדיפלי, דרך מנגנוני הגנה, ועד להתאהבות בבן המין השני. כאשר יתחיל אהרון בתהליכי התבגרותו, יצטרך להגיע לתחושת נוחות עם גופו ועם מיניותו.

2. בלוס, בעקבות הפסיכואנליטיקנים: התמודדות מוצלחת עם יחסי האובייקט, פרידה מן הדימוי האידיאלי של הוריו, ייצוגי הורים תוך בניית תפיסה יותר מציאותית שלהם והיפרדות מן המשפחה - כל אלה יאפשרו חיזוק האגו של אהרון בלא תמיכת הוריו.

3. תיאוריות הזהות של אריקסון: ההתמודדות המוצלחת תלויה: (א) במימוש צרכיו ויכולותיו הייחודיים של אהרון; (ב) בתוצאות החברתיות של התנסויותיו.

4. תיאוריות קוגניטיביות - פיאוזה: התפתחות האופרציות הפורמליות מאפשרת הבנה טובה יותר של העולם. על-פי אלקינד, היציאה מן האגוצנטריות של גיל ההתבגרות וראיית המתבגר את עצמו בפרופורציות ובפרספקטיבה של המציאות - יהיה בהם משום הצלחה.

5. תיאוריות ההכרה חברתית - סילמן: נקיטת נקודת המבט של האחר, הבנת עולמו של האחר, הבנה והיגיון חברתיים - יאפשרו לאהרון לתפקד תפקוד חברתי מועיל ומשמעותי יותר.

גיל ההתבגרות הוא תקופה של שינוי מהותי ואיכותי בחיי המתבגר. אהרון, במהלך התבגרותו, המתוארת תיאור לא מלא ברומן, עסוק בנושאים אשר רוב המתבגרים עסוקים בהם: בשאיפה ליצור יחסים משמעותיים עם אנשים אחרים; במשימת ההיפרדות מהמשפחה; בשאיפה להרגיש שהוא עצמו בעל ערך; ביצירת דימוי עצמי חיובי; בנסיונות להבין את העולם החברתי והפיסי ובשאיפה ליצור לעצמו מקום נעים ומכובד בעולם הזה. השינויים המשמעותיים החלים ביכולותיו הפנימיות של אהרון ובזירותיו החברתיות - עושים את ההתמודדות עם הנושאים האלו לשונה מאוד מאשר בגילים הקודמים.

ביבליוגרפיה

א. מקורות:
גרוסמן, די' (1991), ספר הדקדוק הפנימי, תל-אביב, הספרייה החדשה,
הקיבוץ המאוחד.

ב. מחקרים:
אריקסון, אי' (1960), ילדות וחברה, מרחביה, ספרית פועלים.
זיו, אי' (1984), התבגרות, מסדה.
מוס, ר"א (1988), תיאוריות על גיל ההתבגרות, תל-אביב, ספרית פועלים.

- Berk, L. (1989), The self and social understanding, *Child Development*,
Boston ch. 11 pp. 431-469.
Elkind, D (1967), Egocentrism in adolescence, *Child Development*, vol.
38 no. 4, pp. 1025-1034.
Kohlberg L. & Gilligan, C. (1970), The adolescent as a philosopher,
Daedalus vol. 100 no. 4, pp. 1051-1086.
Peskin, H. (1973), Influence of the developmental schedule of puberty
on learning and ego functioning, in *Journal of Youth & Adoles-*
cence, vol. 2 no. 4, pp. 273-290.
Marcia, J. E. (1980), Identity in adolescence, in: Adelson, J. (1986)
(Ed.) *Handbook of Adolescent psychology*, New York, Wiley, pp.
159-187.